

Mödrar och barn i det svenska bondesamhället

Om moderns betydelse och moderskapets innebörd under landsbygdens strukturomvandling, 1750-1910

De flesta samhällen har starka föreställningar knutna till moderskap. Förmodligen har det alltid varit så. Det vet vi genom den konst, litteratur och religiösa berättelser som historiska samhällen lämnat efter sig. Gamla Testamentets moderssymbolik, medeltidens madonnabilder, Ellen Keys ”samhällsmoderlighet” är exempel som vittnar om moderskapets starka symboliska laddning under vitt skilda epoker, från forntid till nutid. Trots detta har mödrar och moderskap ägnats relativt begränsat intresse inom historisk forskning, både internationellt och i Sverige. Det gäller tiden före 1900 i allmänhet och landsbygden i synnerhet. För Sveriges del utgör det agrara moderskapet ett närmast utforskat fält.

Syfte och mål

Forskningsprojektet, av vilka delar redan genomförts genom en anställning som postdok finansierad av Vetenskapsrådet, utforskar mödrars betydelse och moderskapets innebörd i det svenska agrarsamhället mellan 1750 och 1910. Analysen sker på två olika nivåer. För det första undersöks i en pågående kvantitativt upplagd lokalhistorisk delstudie moderns *reella betydelse* för familjens sammanhållning, släktgårdens kontinuitet och barnens framtida öden.* För det andra kommer *konstruktionen* av moderskap, det vill säga de samtida föreställningar som kringgärdade modern och modersrollen, att behandlas i en kvalitativt orienterad delstudie. Båda delstudierna, samt de resultat som hittills uppnåtts, redovisas mer utförligt längre fram i texten, samt i bilaga a8.

Områdesöversikt

Europeisk och nordamerikansk forskning är samstämmig om att kvinnans roll förändrades i och med upplysningen och den borgerliga kulturens framväxt. I det förindustriella samhället var hushållet samhällets minsta byggsten och utgjorde en social och ekonomisk enhet som innefattade både produktion och reproduktion. Ansvar för familjens försörjning vilade på båda makarna, även om de konkreta uppgifterna var könsspecifika. I det borgerliga samhället, däremot, var produktionen – och därmed hela den ekonomiska sfären – förlagd utanför hushållet (Weber 1983 [1914]). En urban och borgerlig medelklass växte fram inom vilken försörjningsansvaret huvudsakligen vilade på mannen. Hemmet blev i och med detta en exklusiv familjefär där kvinnans ansvar bestod enbart i reproduktion, omsorg och andra sociala uppgifter (Mitterauer & Sieder 1982). De emotionella aspekterna av mor-barnrelationen lyftes fram och moderns uppfostran och omsorg om barnet ägnades stort intresse bland till exempel läkare och författare. Detta tog sig bland annat uttryck i en mängd rådgivande skrifter, riktade främst till mödrar i den framväxande medelklassen. En annan aspekt av utvecklingen är att

* Delar av delstudien publiceras i artikeln ”Döden går igen: moder- och faderlösa i bondesamhället kring år 1800” i *Historisk Tidskrift* 2011:3.

begreppet moderlighet blev ett viktigt redskap i de tidiga rösträttsrörelserna (Ambjörnsson 1978; Apple & Golden [red] 1997; Koven & Michel [red] 1993).

Vilka funktioner och föreställningar som funnits knutna till moderskapet tidigare, i det agrara samhället, vet vi däremot mindre om. Det finns antaganden om att den höga spädbarnsdödligheten i förindustriella samhällen ledde till (eller var en följd av) känslomässig och likgiltighet gentemot barnen hos såväl fäder som mödrar (Ariès 1982 [1960]; Badinter 1981). Dessa idéhistoriskt orienterade studier, som i första hand behandlar över- och medelklassens föreställningsvärld, har senare utsatts för omfattande kritik: bland annat menar man att de generaliserar utifrån mycket begränsade källmaterial (Pollock 1983; Wilson 1984). Antalet empiriska studier av föräldraskap under förindustriell tid är begränsat. Några finns som behandlar fadersrollen (Berglund 2007 och där anförd litteratur), däremot få som intresserar sig för moderskap. Ämnet är därmed angeläget att utforska med en strikt historisk metod utgående från befintliga källor.

Den agrara modersrollen hänger nära samman med frågan om arbetsdelning och könshierarkier inom hushållet. Tidigare forskning om europeiska och nordiska förhållanden har visat att gränserna för vilka uppgifter som kunde utföras var skarpare för män än för kvinnor (Wikander 1999, Östman 2000). Det finns ett antal demografiska studier av historiska populationer som visar att barnadödligheten var större bland moderlösa än i andra grupper (Preston & Haines 1991; Bengtsson 1996; Åkerman et al 1996; Beekink, Poppel & Liefbroer 2002; Campbell & Lee 2002). Varför var det så? Även om inga direkta förklaringar ges i studierna är det rimligt att anta att det hängde samman med den samtida konstruktionen av moderskap respektive faderskap. Kan genuskodningen av vissa uppgifter i hushållet ha inneburit att det var svårare för fäder än för mödrar att fylla den andra förälderns funktion om denna dog? Här är det särskilt viktigt att undersöka vilken roll styvmödrar spelade för de barn som blivit moderlösa.

Vi vet heller inte mycket om hur modersrollen i det agrara samhället *förändrades* över tid. Industrialiseringsprocesserna i Nordamerika och Västeuropa var mycket utsträckta i tid men föregicks överallt av betydande sociala, demografiska och ekonomiska förändringar på landsbygden. Jordbruket effektiviserades och driftsenheterna blev större, samtidigt som delar av befolkningen proletariserades. Industrialisering och urbanisering innebar att landsbygden så småningom började avfolkas men det dröjde mycket länge. I Sverige bodde hälften av befolkningen på landsbygden ännu under 1920-talet och många hushåll försörjde sig på en kombination av småbruk och lönearbete. Det agrara samhället levde alltså vidare, men under andra förutsättningar än tidigare. Förändrades då hushållsorganisationen i agrarsamhället när det övriga samhället moderniserades? Forskning som behandlat genus på 1900-talets landsbygd framhåller såväl kontinuitet som diskontinuitet i förhållande till förindustriella strukturer när det gäller dessa frågor. Å ena sidan finns uppfattningen att jordbrukarhustrun precis som hos medelklassen lyftes ut ur produktionen i och med den tekniska moderniseringen och storböndernas anammande av borgerliga ideal. Också jordbrukets kvinnor blev med andra ord alltmer knutna till hemmet och till rollen som moder och vårdare (Gray 2000). Å andra sidan betonas att jordbruken även fortsättningsvis drevs med familjen och hushållet som bas, och att kvinnan därmed förblev en del av både den produktiva och den reproduktiva sfären (Jellison 1993; Niskanen 1998; Flygare 1999). Dessa synsätt behöver inte stå i motsättning till varandra. Tvärtom kan vi anta att mönstren skiljde sig åt både mellan regioner och mellan olika skikt

inom den agrara befolkningen. En longitudinell historisk analys av det agrara moderskapet belyser därför inte bara hur maktrelationerna mellan könen såg ut utan också över hur de omstrukturerades i de nya klassförhållanden som växte fram i samband med den agrara respektive den industriella revolutionen.

Den svenska utvecklingen

Det förindustriella Sverige utmärkte sig genom två specifika förhållanden. För det första hade bönderna som samhällsgrupp en stark ställning. Den stora andelen självägande bönder och den politiska representationen i riksdagen utgjorde ett tidigt särdrag i förhållande till det övriga Europa. För det andra – och av stort intresse för projektet – hade den svenska kvinnan en stark äganderättslig ställning som även innefattade arvsrätt. Fram till och med 1845 ärvde döttrar en tredjedel och söner två tredjedelar av kvarlåtenskapen och därefter infördes lika arvsrätt. Jag har i en tidigare studie kartlagt implementeringen av arvsrätten i ett uppländskt område och visat att denna tillämpades i praktiken, åtminstone inom det mer besuttna bonde-skiktet. Tillgångarna delades verkligen mellan söner och döttrar även om jordegendomen i regel tillföll en son. Också som hustrur och mödrar hade kvinnor status som jordägare, eftersom de tillerkändes formell äganderätt till delar av makens jordegendom (Holmlund 2007, 2008). Att modern hade en formellt sanktionerad äganderätt i barnens framtida arv innebar att hennes relation till barnen inte bara var social utan även ekonomisk, något som bör ha påverkat modersrollen såväl praktiskt som på ett ideologiskt plan.

Den agrara omvandlingen i Sverige ägde rum ca 1750-1870, betydligt senare och med ett annat förlopp än i till exempel England. Befolkningsökningen och den sociala differentieringsprocessen nådde sin kulmen kring 1870 då landsbygdsbefolkningen och det jordlösa skiktet inom den var som störst. Jordbruksdriften hade vid denna tid omstrukturerats mot allt större och tekniskt moderniserade – men fortfarande familjebaserade – enheter. Samtidigt fanns det även kvar en stor mängd lågtekniska subsistensjordbruk, en försörjningsform som förblev livskraftig långt in på 1900-talet (Gadd 2000; Morell 2001).

Det svenska forskningsläget

Trots ett omfattande intresse inom svensk historisk forskning för genusteoretiska frågor finns det få studier som uttryckligen fokuserar på moderskap. Några studier av 1900-talet behandlar den samhälleliga och politiska konstruktionen av moderskap, men de berör inte tidigare historiska perioder och inte heller agrara förhållanden (Ohlander 1989; Tornbjer 1999; Bergman 2003; Rönnbäck 2004). Det finns dock flera agrara forskningsfält som på olika sätt berör moderskap. Ett gäller arbetsdelningen i det agrara hushållet. Här har beskrivits en dikotomi mellan produktiva och reproduktiva sysslor, där de senare vilade på kvinnan. De konkreta uppgifter som ålåg kvinnor var ofta sådana som utfördes i eller nära hemmet (Löfgren 1977; Niskanen [red.] 1998; Östman 2000; Fiebranz 2002). Ett annat relevant forskningsfält som gäller ogifta mödrar och barnamord. Man har visat att ogifta mödrar ofta härstammade från agrarsamhällets lägre skikt och att denna tendens förstärktes i och med 1800-talets sociala differentiering. Man har kopplat detta till bonddöttrarnas roll i familjens egendomsöverföring, som förutsatte legitima barn (Frykman 1977; Ohlander 1977; Sundin 1991; Lindstedt Cronberg 1997; Lövkrona 1999; Johansson 2006).

Också barndomens historia har studerats, genom undersökningar av barnarbete, skolgång och pedagogisk litteratur. Här har man bland annat kunnat visa att folkskolans krav inte sällan stod i motsättning till den agrara familjens behov och värderingar (Ambjörnsson 1978; Ohlander 1989; Sjöberg 1996; Söderlind 1999; Hedenborg 1997, 2004). Det har även bedrivits demografisk forskning om amning och spädbarnsdödlighet, samt undersökningar av medicinsk upplysning. Denna visar att läkarvetenskapen ofta saknade både kunskap och förståelse av de agrara mödrarnas arbetsförhållanden och traditioner (Lithell 1988; Brändström 1984; Ohlander 1987).

Med hjälp av den forskning som bedrivits inom näraliggande ämnesområden kan vissa centrala frågekomplex ringas in som berör moderskapets innebörd och betydelse i det agrara samhället. Det första rör de konkreta funktioner mödrar upprätthöll i relationen till barnen och – sammanhängande med detta – vilken betydelse mödrars närvaro respektive frånvaro hade för familjens sammanhållning och barnens framtid. Här är också frågan om styvföräldrars roll mycket viktig. Det är också troligt att moderns funktion i familjen såg olika ut inom olika sociala skikt – det framgår till exempel av att det ogifta moderskapet var kopplat till klass och egendom. En jämförande undersökning av moderns roll inom olika agrara grupper är därför av stort intresse.

Ett andra centralt frågekomplex gäller hur moderskap konstruerades i den samtida föreställningsvärlden. Här har i synnerhet svensk forskning visat av att den nya syn på barn, familj hygien och hälsa som växte fram ibland kolliderade med agrara synsätt och förhållanden. Man kan därmed tala om att moderskap konstruerades i olika sammanhang: dels *inom* det agrara samhället, och dels *utanför* det, genom det allt större intresse som överheten ägnade åt landsbygdens befolkning och dess fostran.

Projektbeskrivning

I forskningsprojektet analyseras två aspekter av moderskap i det agrara samhället. För det första undersöks i en longitudinell, lokalhistorisk delstudie vilka konkreta följder mödrars död fick för gård, familj och familjemedlemmar. För det andra undersöks modersrollen och samtida konstruktioner av moderskap på ett kvalitativt plan. Undersökningsperioden inbegriper den förindustriella landsbygdsomvandlingen såväl som den begynnande industrialiseringen och dess konsekvenser för hushållsorganisation och arbetsdelning.

Delstudie 1: Att växa upp moderlös i ett patriarkalt samhälle

Jag undersöker i denna redan pågående delstudie hur framtiden gestaltade sig för barn vars mödrar dog. Undersökningen bygger på en relationsdatabas över befolkningen i Estuna socknen i Uppland. Databasen konstruerade jag ursprungligen i samband med mitt avhandlingsarbete *Jorden vi ärvde: arvsöverlåtelse och familjestrategier på den uppländska landsbygden 1810-1930* (2007). Den omfattade då 366 familjer som genomförde arvsöverlåtelse av jord och ytterligare 516 individer som genomförde försäljningar och andra transaktioner med jord. Inom ramen för min nuvarande anställning som postdok, finansierad av Vetenskapsrådet, har jag utvecklat databasen och gjort en mycket omfattande nyregistrering av data ur kyrkobokföringen. Den omfattar nu, vid sidan av jordäggande och jordtransaktioner, omfattande data om samtliga födda i Estuna mellan 1788 och 1878 samt deras syskon, föräldrar och eventuella

stuvföräldrar: sammanlagt 1439 familjebildningar och drygt 7000 personer (se vidare bilaga a8: Redovisning av projekt).

I delstudien kartläggs skillnader mellan moderlösa, faderlösa, föräldralösa, respektive barn som vuxit upp i intakta familjer när det gäller variabler som flyttningsmönster, giftermåls-
mönster, livslängd, samt social status och geografisk hemvist i vuxen ålder. Distinktioner görs mellan barn som förlorade föräldern vid olika åldrar. Här undersöks också betydelsen av stuvföräldrars närvaro, liksom av familjens sociala tillhörighet. I de fall jordegendom fanns undersöks vad som skedde med denna. Övergripande frågeställningar är:

- Vilka mätbara följder fick mödrars förtidiga död för deras barn, på kort sikt och i vuxen ålder? Vilken skillnad innebar stuvföräldrars närvaro? Skiljde sig mönstret åt mellan barn olika sociala grupper – fungerade egendomsinnehav som en stabiliserande faktor?
- Hur förändrades mönstren i samband med 1800-talets demografiska, ekonomiska och sociala omstrukturering? Eftersom barnadödligheten, men inte vuxendödligheten, minskade under den demografiska transitionens första fas bör antalet barn som växte upp utan mor eller far ha blivit större. Samtidigt innebar växande sociala klyftor och geografisk rörlighet att de skyddsnet som tidigare funnits försvagades. Vilka konsekvenser fick detta? Medförde det sena 1800- och det tidiga 1900-talets sociala och demografiska stabilisering någon förändring för dessa grupper?

Estuna är mycket väl lämpat som geografiskt undersökningsområde för de frågor jag behandlar i delstudien. Socknen var en utpräglad jordbruksbygd med tydliga skillnader mellan olika sociala grupper. Närheten till flera städer innebar dessutom att industrialiseringens konsekvenser – som utgör en viktig del i projektets problemställning – blev påtagliga på ett tidigt stadium.

Preliminära resultat av delstudie 1

Som tidigare nämnts är delar av delstudien genomförda. Den mycket tidskrävande nyregistreringen i databasen är avslutad, och de analyser som hittills hunnit genomföras har gett mycket intressanta resultat. I *Historisk tidskrift* 2011:3 publicerar jag artikeln ”Döden går igen: moder och faderlösa barn i bondesamhället kring år 1800” som bygger på en undersökning av födelsekohorten 1788-1810. Här framgår att barn som blivit moderlösa före 15 års ålder skiljde sig både från faderlösa och från andra barn på centrala punkter. De lämnade hemmet i genomsnitt ett och ett halvt år tidigare än faderlösa barn och två och ett halvt år tidigare än barn som haft båda föräldrarna i livet vid samma ålder. Det var också färre i gruppen moderlösa som överlevde till 35 respektive 55 års ålder. Skillnaderna mellan moderlösa och övriga barn var större eller lika stora hos bondbarn som hos obesuttna. Ett antal uppföljningar jag gjort av jordägande familjer där modern dog tidigt visar dessutom att många arvingar vars mödrar dött tidigt sålde gården till utomstående. Sammantaget tyder resultaten på att förlusten av modern kunde få konsekvenser även på mycket lång sikt i individens liv och – eftersom detta gällde även inom de besuttna skikten – att det inte handlade om enbart ekonomiska faktorer. Att mödrarnas närvaro hade betydelse för gårdens bevarande inom släkt framstår som särskilt anmärkningsvärt eftersom undersökningsområdet var starkt präglad av patriarkala strukturer när det gällde egendom och egendomsöverföring (Holmlund 2007). I nästa steg utvidgas analysen till

att omfatta hela födelsekohorten 1788-1878, vilket dels gör det möjligt att säkerställa resultaten statistiskt och dels analysera hur mönstren förändrades över tid. Det återstår även att undersöka andra områden i individens liv – till exempel social och ekonomisk rörlighet – som kan ha påverkats av föräldrars död. Ytterligare en faktor som kommer att inbegripas är styvföräldrars betydelse för barn som förlorade en förälder.

De resultat som hittills uppnåtts tyder alltså på att föräldrars bortgång fick olika följder för barns framtid beroende på om det var modern eller fadern som dött. Det visar att vidare förståelse av vad det innebar att förlora en förälder kräver att vi också undersöker vilka funktioner mödrar och fäder fyllde i förhållande till sina barn. Hur såg de sociala och kulturella konstruktionerna av moderskap respektive faderskap ut i det agrara samhället? Det är detta som undersöks i projektets andra, kvalitativa delstudie.

Delstudie 2: Modersrollen och det konstruerade moderskapet

Denna kvalitativt orienterade undersökningsdel fokuserar på den samtida *konstruktionen* av moderskap. Här undersöks dels vilka konkreta uppgifter och funktioner mödrar upprätthöll, och dels vilka föreställningar och synsätt som kringgärdade moderskap. Jag utgår i från hypotesen att moderskap konstruerades på olika sätt, dels *inom* agrarsamhället, och dels *utanför* i form av åsikter och påbud från myndigheter och andra utomstående aktörer vars perspektiv präglades av nyare borgerliga uppfattningar.

För att undersöka hur modersrollen såg ut och uppfattades *inom* det agrara samhället använder jag mig av folkliga uppteckningar. I bland annat Nordiska Museets arkiv finns ett stort antal självbiografiska *levnadsminnen* från perioden 1750-1900 bevarade. Dessa författades av personer från olika skikt i bondesamhället (Liljewall 2001). Eftersom de ofta skildrar personens uppväxttid mycket ingående utgör de en rik källa både till moderskapets praktiska innehåll och till hur moderskap uppfattades vid den tid då minnena skrevs ned. Folkuppteckningsmaterial har tidigare använts i etnologiska studier av barnavård, dock inte med fokus på moderskap (Brembeck 1986, Ohrlander 1987, Ekenstam 1993). Ytterligare en källa som undersöks i detta sammanhang är Nordiska museets och ULMA:s frågelistor. där äldre människor berättar om sina minnen från 1800-talets och det tidiga 1900-talets bondesamhälle. Flera av listorna behandlar ämnen som mödrar, barn och barnuppfostran.

För att undersöka hur moderskap konstruerades *utanför* agrarsamhället gör jag nedslag i material producerat av myndigheter. Under 1800-talet ägnade överheten ett allt större intresse åt landsbygdsbefolkningen och dess fostran, inte minst då det gällde barn och föräldraskap. Folkskolestadgan är ett exempel på detta, liksom provinsialläkarsystemets utbyggnad och större fokus på frågor om förlossningsvård, amning och barnavård. Folkskoleinspektörernas och provinsialläkarnas årsberättelser är värdefulla källor som – till skillnad från de folkliga uppteckningarna – visar en *normativ* aspekt av föräldraskap och barnuppfostran. En annan värdefull källa i detta sammanhang är den stora mängd uppfostringslitteratur författade av personer med bland annat medicinsk och kyrklig bakgrund som började ges ut från och med 1700-talets andra hälft. Dessa hade tydliga åsikter om exempelvis spädbarnsvård (Hedenborg 2003). Delstudien behandlar följande frågeställningar:

- Vilka funktioner i förhållande till barnen upprätthölls av mödrar i det agrara samhället, och hur hänger dessa samman med den samtida konstruktionen av genus? Vilka för-

ändringar kan iakttas över tid? Innebar till exempel industrialisering, avfolkning och förändrade driftsformer på jordbruken att landsbygdsfamiljens uppfattning om moderns roll i familjen förändrades och närmade sig den borgerliga? Eller kan vi tvärtom se en kontinuitet i förhållande till äldre synsätt? Fanns här en skillnad mellan den nya tidens storjordbrukarfamiljer och den fortfarande livaktiga småbrukarkulturen? Kan några av resultaten tolkas som att det i det moderna agrara samhället fanns "nischer" där modersrollen fortfarande hade drag av förindustriella genusrelationer och familjemönster?

- Fanns här några skillnader mellan lokalsamhällets egna synsätt (inifrånperspektivet), och överhetens (utifrånperspektivet)? Försökte man ovanifrån implementera normer som präglades av andra synsätt på könsens olika roller i familjen och hushållet, vilka kolliderade med agrarsamhällets uppfattning av modersrollen?

Projektets betydelse

Jag utgår från att det finns en skillnad mellan biologiskt och socialt kön (genus), där det förra är konstant och det senare relaterat till kulturella och sociala föreställningar. Moderskap, som begrepp och som företeelse, inbegriper båda dessa aspekter. Det biologiska moderskapet är exklusivt: bara kvinnor blir mödrar. Till detta knyts i sin tur föreställningar och uppfattningar som *inte* är biologiskt betingade utan föränderliga, men som har det gemensamt att de tillskrivs *alla* kvinnor, inte bara mödrar. Moderskap blir med denna uppfattning det fundament på vilket andra könsrelationer vilar, och det utgör därmed den mest bestämmande faktorn för samhällets organisering av genus (Firestone 1970; Mitchell 2004).^{*} Vilka är då de socialt och kulturellt definierade föreställningar som konstruerats ur det biologiska moderskapet? Det konkreta innehållet varierar, men de uppgifter som ansetts åligga kvinnor i olika samhällen är ofta repetitiva och handlar om att vårda, fostra och upprätthålla befintliga strukturer. Kvinnligt kodade uppgifter har med andra ord varit reproduktiva snarare än produktiva till sin karaktär. Manligt kodade uppgifter har ofta utförts även av kvinnor – både tillsammans med män och i deras frånvaro – däremot har det ofta ansetts degraderande för män att utföra kvinnligt kodade uppgifter. Det kan sammanfattas i att den *biologiska* reproduktionen för kvinnans del – men inte för mannens – fått inkludera ett exklusivt ansvar också för den *sociala* reproduktionen. Denna socialt reproduktiva funktion har i sin tur kommit att hänga samman med en underordnad ställning gentemot mannen, vars biologiska reproduktion *inte* uppfattats som socialt eller kulturellt bestämmande.

Moderskapet som social konstruktion genomsyrade alltså hushållsorganisation och arbetsdelning i det äldre samhället. Men även nutidens könsarbetsdelning, samhällsorganisation och politiska kultur vilar med detta synsätt på föreställningar om kvinnor som mödrar. Exempelvis kopplas idag den seglivade könssegregeringen av arbetsmarknaden inte sällan till arbetande mödrars reproduktiva ansvar för barn, hem och familj. På samma sätt har det hävdats att det är

^{*}Synsättet är inte okontroversiellt utan har kritiserats inom senare decenniers mer renodlat konstruktivistiska teoribildning där man menar att inte heller biologiskt kön är en oberoende variabel (Butler 1990). Jag menar dock att en studie av det förmoderna samhället, där människan i mycket högre utsträckning än idag var utlämnad åt biologiska processer, kräver en ansats som särskiljer biologiskt från socialt konstruerat kön. Detta gäller inte minst moderskap, vars biologiska sida var en högst påtaglig och riskfylld realitet som få av dåtidens kvinnor hade möjlighet att välja bort.

uppfattningen av kvinnan som ansvarig för "det moderliga" som medfört att "mjuka" social-politiska ansvarsområden avdelats för kvinnliga politiker, medan män ansvarat för "hårda" och "tunga" politiska områden som finans- och försvarspolitik (Holm 1993).

Projektet utgår från att moderskap och de föreställningar som finns knutna till detta strukturerar samhällets könsrelationer på ett grundläggande sätt. Det utgår också från att kvinnor var – och är – strukturellt underordnade män. Frågan gäller alltså inte *om* moderskapet strukturerade könsrelationerna, eller *om* kvinnor var underordnade. Jag riktar istället intresset mot moderskapets konkreta och uppfattade *innebörd*, och ställer sedan frågan om *på vilket sätt* moderskapet hängde samman med genusrelationernas utformning. Jag betraktar moderskapet som ett prisma där välkända problemkomplex reflekteras på nya sätt och ur nya vinklar. Studien undersöker hur en central genusspecifik företeelse fungerade och uppfattades av olika sociala grupper i ett samhälle under strukturell omvandling. Mitt forskningsprojekt utforskar ett område som inte beaktats tidigare inom den historiska forskningen. Det kastar nytt ljus över hur genus konstruerats inom och utanför familjen i det historiska samhället, och över hur genusrelationer samspelat med den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen.

Men det finns också en ambition att nå bortom det historiska perspektivet. Moderskap är ett tidlöst ämne. Kanske har det aldrig varit så aktuellt i sin egen samtid som det är idag. Dess innebörd och konsekvenser för enskilda kvinnor figurerar ständigt i mediedebatten, och argumentationen har ofta en moralisk underton. Moderskapet uppfattas fortfarande av många som den viktigaste faktorn bakom ojämlika relationer mellan kvinnor och män: i hemmet, på arbetsplatsen, och i samhället. Det är min förhoppning att projektet ska kunna bidra till en fördjupad kunskap om de generella mekanismer som grundlägger och bibehåller sådana hierarkier.

Andel av projektkostnad

Bidraget som söks från Vetenskapsrådet per år omfattar 100 % av projektkostnaden

Budget

Posten "expenser" i budgeten avser konferensresor och liknande. Jag räknar med att delta i en till två konferenser per år. Posten "datorutrustning" avser inköp av bärbar dator och databasprogram för att använda vid arkivbesök samt för arbete hemifrån.

Etiska överväganden

Databasen som projektets första delstudie bygger på innehåller endast uppgifter om individer födda fram till och med år 1878. Inget av materialet som använts vid registreringen är sekretesskyddat, utan finns tillgängligt digitalt på internet genom Riksarkivets hemsida (www.svar.ra.se). I enstaka fall kan studien komma att innehålla fallbeskrivningar som innefattar personer födda efter 1878. Dessa kommer då att avidentifieras i framställningen.

Referenser

- Ambjörnsson, Ronny 1978, *Familjeporträtt: essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien* (Hedemora: Gidlunds förlag).
- Apple, Rima & Golden, Janet [red] 1997, *Mothers & Motherhood: Readings in American History* (Ohio State University Press).
- Ariès, Philippe 1982 [1960], *Barndomens historia* (Stockholm: Gidlunds).
- Badinter, Elisabeth 1981, *Den kärleksfulla modern: om moderskärlekens historia*. (Stockholm: Gidlunds).
- Bergman, Helena 2003, *Att fostra till föräldraskap: barnavårdsmän, genuspolitik och välfärdsstat 1900-1950* (Diss. Stockholm).
- Brändström, Anders 1984, *De kärlekslösa mödrarna: spädbarnsdödligheten i Sverige under 1800-talet med särskild hänsyn till Nedertorneå* (Diss. Umeå).
- Butler, Judith 1990, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (Routledge).
- Ekenstam, Claes 1993, *Kroppens idéhistoria: disciplinering och karaktärsdaning i Sverige 1700-1950* (Stockholm: Gidlunds).
- Fiebranz, Rosemarie 2002, *Jord, linne eller träkol? Genusordning och hushållsstrategier, Bjuråker 1750-1850* (Diss. Uppsala).
- Firestone, Shulamith 1970, *The Dialectic of Sex: the Case for Feminist Revolution*. (New York: Morrow).
- Flygare, Iréne 1999, *Generation och kontinuitet: familj jordbruket i två svenska slättbygder* (diss. Uppsala).
- Frykman, Jonas 1977, *Horan i bondesamhället* (LiberLäromedel).
- Gadd, Carl-Johan 2000, *Den agrara revolutionen: Det svenska jordbrukets historia, Bd 3* (Natur och kultur/LT)
- Gray, Marion 2000, *Productive Men, Reproductive Women: the Agrarian Household and the Emergence of Separate Spheres during the German Enlightenment* (Oxford: Berghahn).
- Hedenborg, Susanna 1997, *Det gåtfulla folket. Barns villkor och uppfattningar av barnet i 1700-talets Stockholm* (Diss. Uppsala).
- Hedenborg, Susanna 2004, *Reproduktionens resurser: Spädbarnsvård i Stockholm 1750-1850* (Lund: Studentlitteratur)
- Holm, Ulla, *Modrande och praxis: en feministfilosofisk undersökning*. Diss. Göteborg.
- Holmlund, Sofia 2007, *Jorden vi ärvde: arvsöverlåtelse och familjestrategier på den uppländska landsbygden, 1810-1930* (Diss. Stockholm).
- Holmlund, Sofia 2008, "From formal to female property rights: gender and inheritance of landed property in Estuna, Sweden, 1810-1845", i Ildikó Aztalos Morell & Bettina Bock (red.), *Gender Regimes, Citizen Participation and Rural Restructuring* (JAI/Elsevier).
- Jellison, Katherine 1993, *Entitled to Power: Farm Women and Technology, 1913-1963*. (Univ. of North Carolina Press).
- Johansson, Gunn-Britt 2006, *Synderskan och lagen: barnamord i tre Norrlandslän 1830-1870* (Diss. Umeå).
- Koven, Seth & Michel, Sonya 1993 (red.), *Mothers of a new world : maternalist politics and the origins of welfare states* (New York: Routledge).

- Lindstedt Cronberg, Marie 1997, *Synd och skam: ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880* (Diss. Lund).
- Lithell, Ulla-Britt 1988, *Kvinnoarbete och barn tillsyn i 1700- och 1800-talets Österbotten* (Stockholm: Almqvist & Wiksell).
- Lövkrona, Inger, 1999: *Annika Larsdotter, barnamörderska: kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige* (Lund: Historiska Media).
- Mitchell, Juliet 2004: "Procreative mothers and child-free sisters", i *The European Journal of Women's Studies* 2004:4.
- Mitterauer, Michael & Sieder, Reinhard 1982: *The European Family: Patriarchy to Partnership from the Middle Ages to the Present* (Oxford: Blackwell).
- Morell, Mats 2001: *Jordbruket i industrisamhället: Det svenska jordbrukets historia, Bd 4* (Natur och kultur/LT).
- Niskanen, Kirsti (red) 1998: *Föreställningar om kön* (Stockholm: Almqvist & Wiksell).
- Ohlander (Kälvemark), Ann-Sofie 1977: "Att vänta barn när man gifter sig: föräktenskapliga förbindelser och giftermålsmönster i 1800-talets Sverige", i *Historisk tidskrift* 1977:1
- Ohlander, Ann-Sofie 1989, *Det bortträngda barnet: uppsatser om psykoanalys och Historia*. (Uppsala: Historiska institutionen).
- Ohrlander, Kajsa 1987, *När barnet fick en kropp: om statsmaktens försök att ändra folkliga traditioner inom barnvården från 1700-talets mitt till 1900-talets början* (Stockholm: Högskolan för lärarutbildning).
- Pollock, Linda 1983: *Forgotten Children: Parent-Child Relations from 1500 to 1900* (Cambridge University Press).
- Rönnbäck, Josefine 2004: *Politikens genusgränser: den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap 1902-1921* (Diss. Stockholm).
- Sjöberg, Mats 1996: *Att säkra framtidens skördar: barndom, skola och arbete i agrar miljö 1860-1930* (Diss. Linköping).
- Sundin, Jan 1991: "Världslig pragmatism och religiöst nit: om sexualitetens gränser i Sverige 1600-1850", i *Historisk Tidskrift*, 1991 (70).
- Söderlind, Ingrid 1999, *Barnhem för flickor: barn, familj och institutionsliv i Stockholm 1870-1920* (diss. Linköping).
- Taussi Sjöberg, Marja 1988: *Skiljas: trolovning, äktenskap och skilsmässa i Norrland på 1800-talet* (Stockholm: Författarförlaget).
- Tornbjær, Charlotte 1999: *Den goda modern: nationell gemenskap kring mors dag i Sverige 1919-1950* (diss Lund).
- Weber 1983 (1914): *Ekonomi och samhälle: förståelsesociologins grunder. Band 1: Sociologiska begrepp och definitioner. Ekonomi, samhällsordning och grupper* (Lund: Argos).
- Wilson, Stephen 1984: "The myth of motherhood a myth: the historical view of European child-rearing", i *Social History* 1984:2.
- Östman, Ann-Catrin 2000: *Mjök och jord: om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbrukssamhälle ca 1870-1940* (Diss. Åbo).